

BİLGİ TOPLUMU VE İLETİŞİM: BİLGİNİN YAYILMASI SÜRECİNDE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE İNTERNET

Ümit Arklan* – Erdem Taşdemir**

ÖZET

Toplumların ortaya çıkışından günümüze dek yaşanan değişim ve dönüşümler neticesi insanlık farklı toplumsal yapıları tecrübe etmiştir. İlkel toplum, tarım toplumu, sanayi toplumu ve en sonunda da günümüzde yaşanan bilgi toplumu şeklinde tarihsel silsile içerisinde sıralayabileceğimiz bu toplumsal yapılar kendilerini diğer toplumsal yapılardan farklı kılan özgün niteliklere sahiptir. Bu anlamda çalışmada özellikle üzerinde durulan bilgi toplumunu diğer toplumsal yapılardan farklı kılan, ona özelliğini veren, bu toplum yapısında bilginin egemen olmasıdır. Bilgi toplumunda, gerçekleştirilecek her türlü faaliyette bilgi başat bir konumda yer almakta bu durum da bilginin elde edilmesi ve yayılması sürecini ve bunu gerçekleştirebilmek için iletişimi çok önemli bir yere konumlandırmaktadır. Bilginin kitlesel dağılımını sağlayabilmek için ise kitle iletişim araçları ve internet diğer iletişim araç ve yöntemlerine göre daha ön plana çıkmaktadır. Gerek kitle iletişim araçları ve gerekse internet, bilginin çok kısa bir zaman dilimi içerisinde, çok az maliyetle ve fazla çaba gerektirmeksizin, farklı yerlerde bulunan, çok farklı niteliklere sahip büyük kitlelere ulaşmasını sağlamakta, tekyönlülük ve denetim eksikliği gibi dezavantajlarına rağmen sahip oldukları bu üstünlükler nedeniyle de bilgi toplumunun vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır.

Anahtar sözcükler: Bilgi Toplumu, iletişim, kitle iletişim araçları, internet.

THE INFORMATION SOCIETY AND COMMUNICATION: MASS MEDIA AND INTERNET AT THE DIFFUSION PROCESS OF INFORMATION

ABSTRACT

From on the emergence of society, as a result of continuous changes and evolutions, humanity has experienced various societal constructs. Ordered and named historically from on the primitive society, through the agriculture society, the Industrial society up to the Information society of today, every societal construct has it's own original attributes making it distinct from other societal structures. As the subject of this study, the Information society expose a hegemony of knowledge on it's structural basis as distinctive characteristics. In Information society, knowledge displays a dominant position in every action, and this fact places the process of knowledge acquiring and diffusion, in other words the process of communication in a very important status. The mass diffusion of knowledge brings the mass media and the www to the forefront. The great source advantages in means of cost, effort and time make it possible to transmit various knowledge through long distances in a very short time to wide masses. Despite shortcomings like being one-way and lack of control, these great advantages are now indispensable essentials of the Knowledge society.

Keywords: Knowledge society, communication, mass media, www.

GİRİŞ

Toplumlar sosyo-ekonomik gelişme sürecinde ilkel toplumdaki tarım toplumuna, tarım toplumundan sanayi toplumuna, günümüzde ise sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş biçiminde farklı gelişme safhaları geçirmişlerdir (Aktan ve Tunç 1998: 119). İçinde bulun-

duğumuz safha olan bilgi toplumu, diğer safhalardan oldukça farklı bir görünüm arz eder nitelikte, farklı bir toplumsal yapıya ve anlayışa sahip olarak ortaya çıkmıştır. Bilginin egemen olduğu bu toplum yapısında artık üretim süreçlerinden diğer birçok alana dek her şey müthiş bir şekilde değişim ve dönüşüm içerisine girmiş, yaşanan bu değişim daha önceki

* Dr., Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi

** Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi

toplumsal yapılara ait kurumları da ortadan kaldıran bir nitelik taşıyarak kendine ait yeni yapılar ve kurumlar ortaya çıkarmıştır.

Bilginin egemen olduğu toplumsal yaşam: çok hızlı bilgi artışı ve aktarımı, hızlı iletişim, yeni teknolojiler, bilginin ekonomiden diğer sosyal konulara dek her alanda temel güç ve kaynak olduğu, hızlı değişimin ve gelişmenin olduğu ve hayatın tüm yönlerine etkide bulunan bir süreç olarak karşımıza çıktığı (Kutlu 2000: 13, Fındıkcı 1996: 47) için hayatın olmazsa olmaz gereklerinden biri, belki de en önemlisi konumuna gelmiştir. Artık bilgi olmaksızın toplumun sağlıklı bir şekilde işlemesi ve toplumsal düzenin sağlanması mümkün gözükmemektedir.

Bilginin toplumdaki diğer insanların da işine yarayabilmesi ve onlar tarafından da kullanılabilmesi, yani bilginin diğer insanlarla da paylaşılarak toplumsal hale gelebilmesi için ise iletişime ihtiyaç vardır. Bu anlamda, insan sahip olduğu bilgileri diğer insanlarla paylaşırken ya kişisel iletişim yolunu seçecek ya da kitle iletişim yoluna başvurarak bunu gerçekleştirecektir. Kişisel iletişim yoluyla bilgi paylaşıldığında hitap edilen insan sayısı oldukça az olacakken, kitle iletişim araçları ve internet kullanılarak bilgi paylaşıldığında oldukça fazla insana hitap edilebilecek ve bu sayede toplumun geneli bu bilgiye erişebilme imkanına sahip olacaktır. Bu sürecin sağlıklı şekilde işlemesiyle birlikte bilgi toplumsal hale gelecektir.

Bu ön kabullerden hareketle çalışmanın amacı bilgi toplumunda bilginin yayılması sürecinde kitle iletişim araçları ve internetin üstlendiği rolü ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada bilgi toplumuna ulaşıncaya dek yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümler, bilgi toplumunun sahip olduğu toplumsal yapı, bilgi kavramı ve bilgi çeşitleri üzerinde durulacak, daha sonra ise bilginin yayılması sürecinde iletişimin ve bilhassa da kitle iletişim araçlarının ve internetin üstlendiği rol ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. İLKEL TOPLUMDAN BİLGİ TOPLUMUNA TOPLUMSAL DEĞİŞİM SÜRECİ

Sosyal evrimci görüşe göre, bir bilgi toplumu ancak sanayi toplumundan doğar, öyleyse bilgi toplumunun ne olduğunun kavranması, önce sanayi toplumunun ne olduğunun anlaşılmasına bağlıdır (Dura 1990: 28). Aynı şekilde sanayi

toplumu tarım toplumundan tarım toplumu da ilkel toplumdaki doğacağı için sanayi toplumunun ne olduğunun anlaşılması tarım toplumunun anlaşılmasına, onun anlaşılması da ilkel toplum yapısının anlaşılmasına bağlı olacaktır. Bu toplumsal yapıların anlaşılabilmesi için ise onları ortaya çıkaran süreçlerden bahsedilmesi ve zaman içerisinde toplumsal yapılarda ne gibi bir dönüşüm yaşandığının ortaya konulması gerekmektedir. Bu nedenle burada tüm bu toplumsal yapılar tarihsel süreç içerisinde ve karşılaştırmalı olarak incelenmekte, aralarındaki farklılıklar ortaya konmaya çalışılmaktadır. İlkel topluluklardan bilgi toplumuna kadar olan toplumsal gelişmeyi ve ortaya çıkan farklılaşmayı betimlemek için ise Fındıkcı (1996: 58) tarafından geliştirilen tablo esas alınmaktadır.(1)

Bilindiği üzere insanlık tarihinin yaşamış olduğu ilk toplumsal yapı ilkel toplum yapısıdır. Adından da anlaşılacağı üzere insanların daha çok temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere davranış örgüsü sergilediği bir toplum yapısı söz konusudur. Bu toplumsal yapıda eğitim deneme yanılma yoluyla ve klan içinde gerçekleştirilmiş, hayatta kalabilmek için gerekli becerilerin kazanılması amaçlanmıştır. Ekonomik hayat, henüz para bulunmadığı için sahip olunan malların ihtiyaç duyulan mallarla değiştirilmesi şeklinde işlemiş, bireysel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bir hayat tarzı yaşanmış, bu nedenle de üretim araçları olarak insan gücü ve basit doğal araç-gereçler kullanılarak ekonomik hayat sürdürülmeye çalışılmıştır. Akrabalığa dayalı çok geniş bir aile tipinin bulunduğu bu toplumsal yapıda klanlar halinde göçebe bir yaşam sürdürülmüş, insanlar için doğa olaylarına ve hayvanlara karşı korunma ön planda yer almıştır. Bu yaşam tarzıyla uyumlu olarak da fiziksel güce ve çeşitli inançlara dayalı olan bir yönetim anlayışı ortaya çıkmıştır.

M.Ö. 5000'lerde meydana gelen "tarım devrimi" (Dursun 1998: 154) ile birlikte insanlık, belli düşünce olan teknolojilerin kullanımıyla ilkel toplum aşamasından tarım toplumu aşamasına geçmiş, ilkel toplum aşamasında, tabiatın verdikleri ile yetinen insanlık; tarım toplumu aşamasında ekip-biçerek daha fazla üretmeyi başarmıştır. Tarımsal üretimin temel girdisini toprağın oluşturduğu bu aşamada, insanlık sahip olduğu sınırlı teknolojik imkanlarla toprağı işleyerek varlığını devam ettirmiş

ve refahını artırmıştır (Erkan 1998b: 134). Klan içi eğitim yerini tarım toplumuna özgü küçük yerleşim yerlerinde tarıma dayalı işbaşında eğitime bırakmıştır. Ekonomik hayatta mal mübadelesinin yanı sıra, tarıma dayalı toprak mahsulleri ve madeni para (somut para) kulla-

nılmaya başlanmış, tarım ve tarıma dayalı bir yaşam tarzı söz konusu olduğu için tarıma dayalı organizasyonlar kurulmuş, üretim araçları olarak basit araç gereçler ve küçük atölyeler ortaya çıkmıştır.

TOPLUMSAL GELİŞME AŞAMASI	İLKEL TOPLULUKLAR	TARIM TOPLUMU	SANAYİ TOPLUMU	BİLGİ (*) TOPLUMU
EĞİTİM	- Deneme yanılma yoluyla öğrenme - Klan içi eğitim	- Küçük yerleşim yerlerinde tarıma dayalı iş başında eğitim	- Hızlı okullaşma - Belirli yaşlarda zorunlu eğitim	- Yaşayarak öğrenme - Öğrenmeyi öğrenme - Kendi kendini eğitime sorumluluğu - Okul duvarlarını aşan her zaman ve her yerde eğitim - Yaşam boyu öğrenme
EKONOMİ	- Mal mübadelesi	- Mal Mübadelesi - Tarıma dayalı toprak mahsulleri - Madeni paralar (Somut para)	- Endüstri ve makineye dayalı ekonomik sistem - Kağıt para (sembolik para) hâkimiyeti	- Bilgiye dayanan ekonomik sistemler - Anında transfer olabilen enformasyona dayalı (süper sembolik) para
İŞ HAYATI VE ÜRETİM	- Bireysel ihtiyaçların karşılanması-na yönelik hayat biçimi	- Tarım devrimi - Tarıma dayalı organizasyonlar	- Sanayi devrimi - Endüstriyel Organizasyonlar - Büyük işçi sınıfı	- Bilgi Devrimi - Bilgi organizasyonları - Azalan işgücü ihtiyacı - Bilgi çalışanları
AİLE HAYATI	- Akrabalığa dayalı çok geniş aile tipi	- Geniş aile tipi	- Büyük aile tipinden küçük aile tipine yönelme	- Çekirdek aile - Bireysel yaşam
TOPLUMSAL YAŞAM	- Klan yaşamı - Doğa olayları ve hayvanlardan korunma ön planda - Göçebe yaşam	- Toprağa dayalı yerleşik yaşam - Toprak savaşları	- Hızlı kentleşme - Sanayiye dayalı büyük dünya savaşları	- Soğuk savaş dönemi - Bilgi hâkimiyetine dayanan mücadele
ÜRETİM ARAÇLARI	- İnsan gücü - Basit doğal araç-gereçler	- Basit araç-gereçler - Küçük atölyeler	- Makineler - Büyük fabrikalar	- Bilgisayar teknolojileri - Uluslararası pazarlar
YÖNETİM ANLAYIŞI	- Fiziksel güce ve çeşitli inançlara dayalı yönetim	- Din, ırk ya da sınıf gibi sosyal özelliklere dayalı yönetim	- Endüstriyel üretim araçları ve ekonomiye dayalı yönetim	- Profesyonel bir meslek olarak yöneticilik - Bilgiye dayalı yönetim

(*) Bir geçiş dönemi olması nedeniyle sanayi sonrası toplum ayrıca ele alınmamıştır.

KAYNAK: Fındıkçı, İlhami (1996) *Bilgi Toplumunda Yöneticilerde Kendini Geliştirme*, Kültür Koleji Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, s.58.

Bu toplum yapısında insanlar artık toprağı ekip biçmeye başladıkları için göçebe yaşam tarzından toprağı dayalı yerleşik yaşama geçmişler ve çok geniş aile yapısının yerini geniş aile yapısı almıştır. Temel geçim kaynağı toprağı dayalı faaliyetler olduğu için bu toplumsal yapıda toprak savaşları meydana gelmiştir. Bu yaşam tarzıyla uyumlu olarak da din, ırk ya da sınıf gibi sosyal özelliklere dayalı yönetim anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu toplumsal yapı belli bir dönem sonra sona ererek bir sonraki toplumsal yapı olan sanayi toplumu yapısına geçilmiştir. Sanayi toplumuna geçilmesinde ise sanayi devrimi etkili olmuştur.

İnsanlığın ikinci dönemini meydana getirdiği söylenebilen “sanayi devrimi”ni (Dursun 1998: 154) 1750’den-1850’ye kadar olan yüzyıl boyunca bilginin, aletlere, süreçlere, ürünlere uygulanmış olması, ortaya çıkarmıştır (Drucker 1994: 33-34). Sanayi devrimi üretim alanında bir seri teknolojik yeniliğin kullanılmasının, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanlara yansımaları içine alan bir süreç olarak meydana gelmiştir (Erkan 1998a: 3, Kutlu 2000: 7). Bununla beraber, teknolojik açıdan, James Watt tarafından 1765’te buhar makinesinin bulunması ve bunun enerji kaynağı olarak kullanılması; ekonomi bilimi açısından, Adam Smith’in 1776 yılındaki “Milletlerin Serveti” isimli eseri; siyasi gelişmeler açısından, 1789 Fransız İhtilali belirleyici dönüm noktaları ve tarihler olmuştur (Kutlu 2000: 7).

Sanayi toplumu aşamasında, toprağın yerini sermaye malları, yani makineler almış, sanayi toplumunun temel belirleyeni, mekanik düşünce ve mekanik teknolojinin ürünü olan makineler olmuştur (Erkan 1998b: 134). 18. yüzyılın ikinci yarısından bu tarafa büyük bir hızla gelişen sanayileşme hareketi, toplumların ekonomik, sosyal, politik ve kültürel yapılarında köklü nitelikte değişmelere sebep olmuş ve sanayileşme geliştirmekte olan ülkeler için de başlıca kalkınma politikası amacı durumuna gelmiştir (Aktan ve Tunç 1998: 119). Sanayi toplumu aşamasında insanlık teknolojiyle tarım toplumuna nazaran daha haşır neşir olmaya başlamış, bütün faaliyetlerinde ve özellikle de üretim faaliyetinde teknoloji daha belirleyici bir konuma gelmiştir. Bu toplum yapısında artık üretim makineler yardımıyla ve seri bir şekilde büyük fabrikalarda gerçekleştirilmeye

ve toplumsal yapı da bu doğrultuda şekillenmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da artık üretim ve tüketim kitleselleşme eğilimi içerisine girmiş ve kağıt para (sembolik para) hakimiyeti başlamıştır. Üretimin kitleselleşmesi endüstriyel organizasyonları beraberinde getirdiği için büyük işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Hızlı okullaşma ve belirli yaşlarda zorunlu eğitimin söz konusu olduğu bu toplumsal yapıda büyük aile tipi yerini küçük aile tipine bırakmaya başlamış, hızlı kentleşme ve ardından sanayiye dayalı büyük dünya savaşları meydana gelmiştir. Bu yaşam tarzıyla uyumlu olarak da endüstriyel üretim araçları ve ekonomiye dayalı bir yönetim anlayışı hakim olmuştur. Bu toplum aşaması da büyük oranda ömrünü tamamlayarak yerini yeni bir toplumsal aşamaya terk etmiştir. Bu aşama bilgi toplumudur.

Sanayi devriminin neden olduğu köklü nitelikteki değişim ve dönüşüm, tarıma dayalı durumdaki geleneksel toplum yapısını geride bırakırken, teknoloji, ekonomisi, sosyal ve kültürel sistemleriyle eskisinden tümüyle farklı olan bir toplum yapısı inşa etmişti. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde de aynı şekilde çok köklü nitelikte toplumsal değişim ve dönüşümler yaşanmıştır (Erkan 2000: 205). Bilgi teknolojisinin ucuz olması bilginin ulusal sınırlar dışına giderek daha kolay ulaşmasını sağladığı; televizyon, radyo, faks ve elektronik posta gibi, hızlı haberleşme yolları, yerleşik kültürel topluluklar arasındaki sınırları çökerttiği için üretim küresel hale gelmiş (Fukuyama 2000: 13), tarım, sanayi ve hizmetler biçiminde olan üçlü sektörel ayrıma “bilgi sektörü” de eklenerek (Erkan 2000: 206) bilgi artık her sektörde kullanılan hayati bir kaynak konumunu almıştır. Yaşayarak ve yaşam boyu öğrenmenin söz konusu olduğu, eğitimin okul duvarlarını aşarak her yerde ve her zaman gerçekleşmeye başladığı bu toplum yapısında bilgiye dayalı ekonomik sistemler ortaya çıkmış, sembolik para yerini anında transfer olabilen enformasyona dayalı (süper sembolik) paraya bırakmıştır. Yaşanan bilgi devrimiyle bilgisayar (2) teknolojilerinin kullanıldığı bilgi organizasyonları ve bu organizasyonlarda faaliyet gösteren bilgi çalışanları (3) ortaya çıkmış, işgücünde eskiye nazaran bir azalma meydana gelmiştir. Küçük aile tipinin yerini çekirdek aile tipine bıraktığı ve bireysel yaşamın söz konusu olduğu bu toplum yapısının

da sanayiye dayalı büyük dünya savaşları yerine bilgi hakimiyetine dayanan mücadeleler ve bununla bağlantılı olarak soğuk savaş dönemi başlamıştır. Yönetim anlayışı bilgiye dayalı hale gelmiş, yöneticilik profesyonel bir meslek halini almıştır.

2. BİLGİ TOPLUMUNUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE ÖZELLİKLERİ

Bilgi toplumu dendiğinde doğru ve nitelikli enformasyona herkes tarafından özgürce ve ucuza erişilebildiği ve söz konusu enformasyonun bilgiye dönüştürülebildiği, en azından böyle bir fırsatın var olduğu bir toplum anlaşılmaktadır (Irzık 2002: 61). 20. yüzyılın ikinci yarısında ve bilhassa son on yılında sık sık dile getirilen bir kavram olan bilgi toplumu (4) (Tekman 2002: 265), bilginin egemen durumda olduğu, toplumsal yapı ve süreçlerin bilgi üzerine kurulduğu ve artık her alanda bilginin güç sayıldığı bir toplum olduğundan, bu toplumda bilgisayar ve iletişim teknolojilerinde yaşanan müthiş gelişmeler, sınırları ortadan kaldırmış ve dünyayı küçük bir yer durumuna getirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler sayesinde artık insan ön plana çıkmış ve bireysellik diğer toplum yapılarına nazaran daha da artmıştır.

Bilgi toplumunda üretim süreçlerinde bilgi başat bir rol oynadığı için bilgi işçiliği kavramı ortaya çıkmış, artık insanlar sanayi toplumunda olduğu gibi bir imalathaneye ya da işletmeye kapanan kişiler olmaktan çıkıp, bilginin işlendiği ve yayıldığı, bilgi üretiminin yapıldığı bir sektörde faaliyet göstermeye başlamışlardır. Üretim sektöründe olduğu kadar hizmet sektöründe ve diğer sektörlerde de bilgisayar ve bilişim teknolojileri sayesinde üretimin yapısı ve niteliği değişmiş ve insanlar oturdukları yerden, evlerinden veya buldukları herhangi bir yerden işlerini bu bilgisayar ve bilişim teknolojileri sayesinde kolayca ve çok kısa bir süre içerisinde yürütebilme imkanına sahip olmuştur.

Yaşanan bu hızlı gelişmeler bilginin elde edilmesi ve depolanması konusunda insanlar arasında müthiş bir rekabet ortaya çıkarmış, bilgiyi elinde bulunduran kişi o bilgiye sahip olma derecesi kadar güçlü hale gelmiştir. Sahip olduğu bu gücü kaybetmemek ya da bulunduğu konumdan daha güçlü hale gelmek için kişinin

sürekli bilgiyi yenilemeye ve depolamaya ihtiyacı vardır ve bunu gerçekleştirme gayreti içerisinde girmiştir.

Bu anlamda, bilgisayarlar ortaya çıkış sebeplerini çoktan aşmış, hayatın her alanına etkiye bulunur hale gelmiştir (Gülgöz 2002: 190). Neredeyse, bilgisayarın icat edilmesi matbaa ile, internetin bulunuşu ateş ile karşılaştırılmaktadır (Tekman 2002: 265). Çünkü bilgisayar ve internet bilgi toplumunun temelini oluşturan yapı taşlarından bir tanesi olup, daha önce görülmemiş bir bilgi depolanmasına ve bilgi akışına olanak sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında bilgi toplumunda bilginin toplumsal hale gelmesi ve yaygınlaşarak herkes tarafından kullanılması durumu söz konusudur.

Sahip olduğu bilgi potansiyelini ziyan etmesi gibi bir durumun söz konusu olmayacağı (Drucker 1994: 286) bilgi toplumunda, devamlı üretilebilen, iletişim ağları içerisinde taşınabilen, bölünebilen, paylaşılabilen bilgi sahibi olduğu bu özellikleri ile emek, sermaye ve toprağı ikame etmektedir(5) (Erkan 2000: 208). Bu açıdan bir dereceye kadar her sosyal kurum bir bilgi sistemidir (Aydın 1996: 3) ve merkeziyetçi ve otoriter devletlerin çöküşüne benzer bir çöküşü merkeziyetçi ve otoriter kurumlar yaşamaktadırlar: Dünyanın giderek artan karmaşasında bilgi gerekliliğiyle baş edememişlerdir. Endüstri toplumundan yüksek teknolojiye, bilgi temelli üretime geçiş esnasında hiyerarşilerin yıkılmaya başlaması tesadüf olmayıp (Fukuyama 2000: 157-158), bunun nedeni artık yeni toplumsal yapıda bilginin egemen olması ve toplumsal bir boyut kazanmasıdır. Buna ayak uyduran, bilgiyi iyi şekilde kullanan kurumlar hayatta kalmış, diğerleri ise bilgi toplumunun temel yapısına ve sahip olduğu özelliklere ayak uyduramayarak yok olmuşlar ve yok olmaya devam etmektedirler.

Bu anlamda, bilgi toplumuna ilişkin yukarıda yapılan açıklamaları da göz önünde bulundurarak bilgi toplumunun kendine ait niteliklerini sıralamakta yarar vardır. Bu düşünceden hareketle, Fındıkcı'nın (1996: 48-50) birçok kaynağı incelemesi neticesinde bilgi toplumunun özelliklerine (6) ilişkin geliştirmiş olduğu görüşlerini özetleyerek şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Yaşadığı dönemlere damgasını vuran tarım ve sanayi devrimlerinin ardından günümüzde bilgi devriminin neticeleri yaşanmaktadır.
- Bilgi toplumunda, en önemli ve temel kaynak bilgidir.
- Bilgi toplumunda, toplumsal hayatın en önemli özelliklerinden birisi, hızlı bilgi artışı, hızlı değişme ve hızlı gelişmedir.
- Bilgi toplumunda yeni iş alanlarının başında, bilgi üretimi, depolanması ve pazarlaması gelmektedir.
- İş dünyasında bilgi çalışanları giderek çoğalmaktadır.
- Hızla artan bilgi birikimi; bilgide seçiciliğe neden olacaktır.
- Yüksek teknolojide meydana gelen ilerleme, insanların yaşadıkları yer küre ile daha çok ilgilenmelerine neden olacaktır.
- Siyaset de bilgi toplumunda büyük oranda bilgiye dayanacaktır.
- Eğitim ve öğretimde devamlılık yerleşecek; yaşamın başlangıcından bitimine kadar aktif öğrenme gereksinimi ön planda olacaktır.
- Eğitim sürecinin temeli, öğrenmeyi öğrenmek ve bireysel öğrenme olacaktır.
- Gerek kişisel, gerek toplumsal iş hayatında geleneksellik, ilkelere taviz vermeme ve en önemlisi rutin, hoş karşılanmayacak ve önemini yitirecektir.
- Diplomalara eski sahip olduğu önem kalmayacak, bunun yanı sıra devamlı yeni bilgiler öğrenmek ve bu bilgileri uygulamak, yeni projeler geliştirmek, çalışan kişiler arasında en önemli tercih sebebi olabilecektir.
- Her türlü etkinlikte insan unsuru bugünkünden daha da fazla önemli olacaktır.
- Teknolojik ilerlemeler, bilgi üreten yeni sistemlerin geliştirilmesine neden olacak, diğer taraftan büyük bir hızla artış gösteren bilgi birikimini saklamak ve gerekli olduğunda bunlara ulaşmaya yönelik çalışmalar, önemli bir uğraş alanı oluşturacaktır.
- Çok işlevli, gelişmiş bilgisayarlar, çeşitli yayın olanakları, bilgi iletimi ve haberleşmeyi daha da kolaylaştıracak ve dünya bu alanda gerçekten küçülecektir.

3. BİLGİ KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Devamlı üretilebilmesi ve artış göstermesi; iletişim ağları içinde taşınabilir; bölünebilir ve paylaşılabilir olması ile emek, sermaye ve toprağı ikame edebilmesi, bilgi toplumunda bilginin temel nitelikleri olarak özetlenebilir (Erkan 1998a: 96-97). Bu özellikleri itibarıyla, bilgi toplumunun özünü, çekirdeğini ve dinamosunu teknoloji ile birlikte bilgi oluşturur (Dura 1990: 99). Ancak, bilgi, para gibi kişinin dışında olan bir şey değildir. Bilgi, bir kitabın, bir veri bankasının, bir yazılım programının içerisinde yer alan ve o bulunduğu yerde kalan bir şey de değildir. Oralarda bulunanlar sadece enformasyondur. Bilgi daima insanın içindedir, bir insan tarafından öğretilir ve öğrenilir, doğru yahut yanlış kullanılır (Drucker 1994: 292). Bu nedenle, bilginin öznesi insandır ve bilgi insanın sahip olduğu kapasiteler tarafından üretilmektedir. İnsanın sahip olduğu bu yetenek, onun kendi dışındaki dünyayla yani tabiat ve diğer insanlarla ilişki içerisine girmesine ve bu ilişkilerini kontrol altına almasına imkan vermektedir. İnsanlar dış dünya ile ilişkilerini duyuları aracılığıyla kurmaktadır. Bu yönden bir anlamda hayvanlardan farkı yoktur. Ancak insanların sahip olduğu zihinsel kapasiteler bu duyularını bilgiye çevirmektedir. İşte insanı hayvanlardan farklı kılan özellik de budur (Tekeli 2002: 17). İnsan sahip olduğu bu özellik sayesinde mevcut bilgisini daha da artırma ve çeşitlendirme imkanına sahip olabilmekte ve bu bilgiyi diğer nesillere aktarabilmektedir.

Bu açıdan bilgi, öğrenme kabiliyeti bulunan ve tarihin ilk yıllarından bu tarafa çevresi ile devamlı etkileşim içinde olan insanın, yeni “şey”ler öğrenmesi için önemli bir etkidir (7) (Fındıkcı 1996: 38). Bu bağlamda, insanın fiziki varlığı, maddi kaynakların varlığına, bu kaynakları ortak kullanım nesnelere haline getirmekte kullandığımız enerjiye ve söz konusu bu işlemi bilgili hale getiren ve geliştiren bilgiye dayalıdır (Aydın 1996: 20). Aynı şekilde, her şeyden önce, bilen özne ile bilinen şey arasında iki terimli bir ilişki olan bilgi, öznenin varlığını varsayar ve öznesiz bilginin olması da mümkün değildir (İrzık 2002: 54). Çünkü “bilgi” dendiğinde bir öznenin varlığına işaret eden “bilme” fiilinden hareket edilmektedir (Erzan 2002: 287). Bilme fiili mevcut enformasyonun insan zihninde işlenmesi sürecinin neticesinde

ortaya çıkmaktadır. Bu işleme sonucunda da farklı amaçlara hizmet edebilecek niteliklere sahip bilgi çeşitleri elde edilmekte, bu bilgiler insan hayatına ve sorunlarına farklı yönlerde kolaylaştırıcı ve geliştirici etkilerde bulunmaktadır. Bu da, bilgi konusu ele alınırken farklı ayrımlara gidilmesini beraberinde getirmektedir. Bilgi çeşitlerinin ortaya konmasında farklı ayrımlara gidilmesinin bir başka nedeni olarak da, bilgi ayrımı yapılırken konuya farklı etmenler doğrultusunda yaklaşılması gösterilebilir. Bu çalışmada bilgi ile ilgili ayrıma gidilirken diğer çalışmaların ışığı altında bilgi çeşitleri olarak genel bilgi, yerel bilgi, beceri bilgisi, önermesel bilgi ve bilimsel bilgi kavramları üzerinde durularak, bunların açıklanmasına gayret edilmektedir.

İlk olarak, genel bilgi kültürler üstü evrensel geçerliliğe sahip olan bir bilgidir. Başka bir ifadeyle her yerde ve her zaman geçerliliği olan bilgidir. Ancak, bir çok konuda bir yerde geçerliliği bulunan bilginin bir başka yerde geçerliliği bulunmayabilir (Tekeli 2002: 39). İşte geçerliliği bulunduğu yere göre değişen bu bilgi türü de yerel bilgidir. Yani eğer bir bilgi türü her yerde geçerliliğini yitirmeyip koruyorsa bu genel bilgi, bulunduğu yere göre geçerlilik özelliği gösteriyorsa bu ise yerel bilgidir.

Üçüncü bilgi türü olan “know-how” yani beceri anlamındaki bilgi, belli kabiliyet ve becerilere sahip olmakla ilgili bilgidir. Örneğin; bisiklete binildiğinde pedal çevirmek, dengeyi korumak gibi. Önermesel bilgi ise, isminden de anlaşılacağı üzere, bir önerme tarafından dile getirilen olgunun bilgisine sahip olmak demektir. Dünya'nın güneş etrafındaki yörüngesinin eliptik olduğuna ilişkin bilgi, bakırın ısıtıldığında genişlediğine ilişkin bilgi gibi (Irzık 2002: 54).

Son olarak bilimsel bilgi ise, her an yanlışlanmaya açık olan, yanlışlanan bilginin yerini daha yeterli olan yeni bir bilimsel bilginin aldığı, bu yenilenen bilginin yine evrensellik, yine hayatın tamamına yol gösterebilme iddiasının olduğu (Tekeli 2002: 25), farklı yapılarda ve farklı dünya görüşlerine sahip kişilerin farklı şekillerde katkıda bulunduğu, tarihsel süreç içerisinde eskisinin üzerine eklenerek daima kendini yenileyebilen ve kümülatif bir özelliğe sahip olan bilgidir.

4. BİLGİNİN YAYILMASI VE İLETİŞİM

Bilginin toplumsallığı üzerinde düşünmeye başlayınca onun toplumda gösterdiği dağılımın da hesaba katılması gerekir. Kültürel mekân ve bilgi her yerde eşdeğer ve benzer şekilde dağılmamıştır. Bilgilerin dağılımını toplumun yaşadığı coğrafyası, sınıfsal yapısı, etnik yapısı ve kurumsal düzenlemeleri farklılaştırmaktadır. Bir insanın zihninde kilitlenmiş bilgi en dağılmamış bilgidir. Ne kadar çok kişiyle paylaşılmış olursa bilgi o derece dağılmış olur (Tekeli 2002: 23) ve bilgi ne kadar çok kişiyle paylaşılsa o derece toplumsal bir yaygınlığa sahip olacağından topluma mâl olacak, toplumsal hale gelecektir.

Kişisel bilgilerin toplumsal bilgi haline gelmesi için ise iletişim gereklidir (Tekeli 2002: 26). Çünkü bir insanın her zaman ve her konuda bilgi sahibi olabilmesi ve bilgiye ulaşabilmesi mümkün değildir. İnsanın bilgiye ulaşabilmesi veya elde ettiği bilgiyi diğer insanlara aktarabilmesi için diğer insanlarla iletişim içerisine girmesi gerekir (8). İletişim sayesinde insanlar arasında bilgi aktarımı mümkün olabilmekte ve bilgi toplum genelinde yaygınlık kazanarak toplumsal hale gelebilmektedir. Onun için bilginin yayılması sürecinde iletişimin büyük rolü ve önemi bulunmaktadır.

Bir toplumun sahip olduğu iletişim altyapısı ne kadar güçlü ise bilginin yayılması ve toplumsal hale gelmesi de o derece kolay olacağından, bilginin yayılması sürecinde iletişim ve iletişim altyapısı da çok önemli bir rol üstlenmektedir. Erkan'ın da (1998a: 97) belirttiği gibi, kurulan iletişim ağı sayesinde bilgiye ulaşım, aşırı düzeylerde hızlanmakta ve kolaylaşmaktadır. Bunun sağlanması için bir “iletişim ağı alt yapısı” gerekli olup, söz konusu bu ağ, araştırma merkezlerine, data banklara bağlı olmaktadır. Oluşturulan bu altyapının yaygınlık kazanması ve toplumun tüm kesimlerine hitap edebilmesi durumunda ise bilgi teknolojilerinin sayılarında meydana gelen artışla beraber fiyatlarında yaşanan düşüş sonucu, bilginin yayılması ve büyük kitlelere iletilmesi daha ucuz hale gelmektedir.

Bilgi teknolojisinin ucuz olması bilginin ulusal sınırlar dışına giderek daha kolay ulaşmasını sağlamakta, bu nedenle de üretim küreselleş-

mekte; yerleşik kültürel topluluklar arasındaki sınırları, televizyon, radyo, fax ve elektronik posta gibi hızlı haberleşme yolları çökertmektedir (Fukuyama 2000: 13). Bilgisayar ve iletişim teknolojisinde yaşanan hızlı gelişme, üretim için her türlü bilgi akışının hızlanmasını ve kolaylaşmasını sağladığı gibi, zaman ve mekan (ulaşım) kullanımında getirdiği avantajlarla, üretimde etkinliğin ve verimliliğin artmasına yol açmakta, böylece, bilgi toplumunun teknolojik alt yapı donanımının önemli bir bölümünü, iletişim donanımı oluşturmaktadır (Erkan 1998a: 81) ve bu iletişim donanımı bilgi toplumu için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Çünkü bilgi toplumunun temelini bilgi oluşturmaktadır ve bilgi, toplumda yaygınlık kazandığı sürece bir öneme sahip olmaktadır.

Zaten, bilginin yaygınlaşması, daha kolay erişilebilir olması, bilgi çağının en önemli özelliğidir (9) (Gülgöz 2002: 193). Tüketicinin sahip olduğu gelir seviyesi ile, sanayi toplumunda maddi mal ve hizmetlere ulaşım, önemli derecede sınırlandırılırken; bilgi-iletişim sistemlerinin özelliği sebebiyle, bilgi toplumunun temel ürünü olan bilginin dağıtım ve paylaşımı, kitlelerle, daha yoğun, daha kolay ve daha ucuz açılabilir. Örneğin, TV sahibi bilgi toplumu tüketicisi, kolaylıkla oturduğu yerden birçok eğlence programına ulaşabilmektedir. Aynı şekilde bir bilgisayarla bilişim ağına bağlı olan kişi, bilgiden faydalanma sürecine daha kolay ve ucuz katılabilmektedir (Erkan 1998a: 115). Yani bilgi toplumunda bilgiyi elde edebilmek için çok fazla para ve zaman harcamaya gerek kalmamıştır. Çok kısa bir zaman dilimi içerisinde ve çok düşük bir maliyetle insanlar çeşitli iletişim araç ve yöntemlerini kullanarak bilgiye kolay bir şekilde ulaşabilmektedirler. Bu anlamda kitle iletişim araçları ve internet ise hayati bir görev ifa etmektedir.

4.1. Bilginin Yayılmasında Kitle İletişim Araçları

İletişimin tek kanaldan veya çok kanaldan birlikte yapılması durumunda iletişimin niteliğinde önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Modern araçlar kullanılarak gerçekleştirilen iletişim genellikle tek ya da az sayıda kanaldan gerçekleşir. Bu türden iletişimlerde genelde feedback'sizdir. Bu iletişimde paylaşılanlar, bir tecrübeden ziyade, semboller üzerindedir, do-

layısıyla kodlanmıştır. İnsanlar arasında kurulan doğal ilişkilerde iletişim genellikle çok kanallıdır ve feedback'lidir. İlişki içerisine giren taraflar arasında uzaklık arttıkça ilişkinin tek kanal üzerinden ve feedback'siz olarak kurulma eğilimi artar ve dolayısıyla iletişimin etkinliği azalır(10) (Tekeli 2002: 26). Fakat kitle iletişimde aynı anda çok büyük kitlelere ulaşabilme imkanı söz konusu olduğundan bu imkan sayesinde kitle iletişim araçları farklı yerlerde bulunan ve çok farklı ilgi alanlarına sahip kişilere sunmuş olduğu çeşitlilik olanaklarıyla hitap edebilmekte, bilginin yayılmasında çok büyük bir önem arz etmektedir.

Kişiler ilgi alanları doğrultusunda kitle iletişim araçlarında yer alan programlar ya da konular içerisinden tercihte bulunmakta, kitle iletişim aracından o yönde bilgilenmektedir. Burada program ya da konu türlerinin eşit veya birbirine yakın düzeyde kitle iletişim araçlarında yer almaması gibi bir durum söz konusu olabilir. Bunun nedeni kitle iletişim araçlarının yayın politikası ve o kişinin tercih ettiği program ya da konu türünün az izlenme düzeyine sahip olmasıdır. Yine de günümüzde çok farklı niteliklerde yayın yapan, yazılar çıkaran hatta sadece belli programlar ya da konular üzerine yayınlarını, yazılarını odaklayan -örneğin haber televizyonları, ekonomi gazeteleri gibi- kitle iletişim araçlarının mevcut olması bu sorunu büyük oranda ortadan kaldırmaktadır.

Bunun yanı sıra, kitle iletişimde kaynak, tek bir insan olmayıp, resmi bir örgüttür. "Gönderen" konumundaki genelde profesyonel bir iletişimcidir. İleti tek değildir, çeşitlidir ve önceden mümkün değildir. Ancak imal edilerek tek tipe indirilir, çoğaltılması her zaman herhangi bir yolla gerçekleştirilir. Bir çalışma ürünü olup değişken değerli bir ürün hatta sembolik olarak kullanılan değerdir. Gönderici ve alıcı arasında tek yönlü ve genelde etkileşimli bir ilişki söz konusudur. Kişisel ve ahlâki olmayan ve sayılabilir niteliktedir. Gönderici tarafından genellikle bireyler üzerindeki neticelerde ahlâki sorumluluk alınmaz ve mesajın yapılması para ve ilgi için ticaret şeklindedir (Mcquail 1994: 35). Bunun neticesi olarak, kitle iletişim araçları bilgi yayarken gerek ulusal gerekse uluslararası düzeydeki gelişmelere ilişkin, sahipliği altında bulunduğu kişi ya da kurumların istek ve anlayışları doğrultusunda yanlı tutum takı-

arak eksik ya da yanlış bilgi verebilmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında menfaat ve ideoloji önemli bir rol üstlenmektedir. Ancak çeşitliliğin olması hasebiyle kişi farklı yapı ve ideolojiye sahip kitle iletişim araçlarından aldığı bilgiyi sentezleyerek doğru bilgiye ulaşma imkanına yine de sahiptir.

Sahip olduğu alt yapılar ve kurumsal özellikler bilginin yayılması sürecinde kitle iletişim araçlarına büyük avantajlar sağladığından gerek ekonomik, gerek siyasi ve gerekse toplumsal anlamda farklı amaçlar için bu araçlardan yararlanılmak istenmesi durumu da karşılaşılmış hayli muhtemel bir durumdur.

Çünkü yüksek düzeyde iletişim dünyasında, iletişim yayın kaynağına erişilmesi kısmen siyasi güce erişilmesi anlamına gelmektedir... politik üstünlük sağlamak amacıyla TV zamanının satılması, ekonomik gücün politik güce çevrilmesine eşdeğerdir. Benzer biçimde TV'nin görsel anlamda dramatik haberlere karşı doymak bilmeyen iştahı, gösterinin -veya daha doğrusu sahnelenen isyanın- sempatileri ateşleyerek veya korku ve suç duyguları uyararak, politik arzu ve enerjiyi politik desteğe dönüştürebileceği mekanizmayı sağlamaktır (Aydın 1996: 26). Aynı şekilde basın da bu alanda potansiyel bir güç olarak görülmektedir (11). İçerisinde yer verdiği çeşitli olaylara ilişkin haberler ve köşe yazarlarının farklı yaklaşımları sayesinde okuyucuların söz konusu olaya ilişkin bilgilenmesinde etkin bir rol üstlenmektedir. Farklı yayın organlarının farklı okuyucu/izleyici profiline sahip olmasının, kimi insanlar tarafından çok beğenilen yayın organının kimilerince hiç takip edilmemesinin ve bunun neticesinde ortaya çıkan çeşitliliğin altında yatan temel etmen de budur.

Sonuç olarak, özellikle vurgulanmalıdır ki, hangi okuyucu/izleyici profiline sahip olursa olsun, hangi yayın politikasını takip ederse etsin, kitle iletişim alanında yaşanan gelişmeler, ortaya çıkan yeni teknolojiler bilginin yayılması sürecinde kitle iletişim araçlarının sahip olduğu gücü her geçen gün daha da artırmaktadır. Kitle iletişim araçlarının mevcut gücünü ve bu gücün beraberinde getirdiği önemini koruyabilmesi için ise yeni iletişim teknolojilerine ayak uydurması ve teknolojisini sürekli yenilemesi çok önemli hale gelmekte-

dir. Yaşanan bütün bu gelişmeler bilginin yayılması sürecinde kitle iletişim araçlarına hayati görevler yüklediğinden ve kitle iletişim araçları bilgi toplumunda vazgeçilemez bir öneme sahip olduğundan, bu önemini koruyabilmesi için gelişen teknolojileri yakından takip edebilmesi ve bu teknolojilerden mümkün olduğunca yararlanabilmesi gerekir. Bunu gerçekleştirebildiği ölçüde kitle iletişim araçları bilgi toplumunda bilginin yayılması sürecinde hayati bir fonksiyon olma özelliğini koruyacaktır.

4.2. Bilginin Yayılmasında İnternet

RAND Corporation şirketinin bir projesinden doğan, hasarı (ör. Nükleer saldırı) telafi ederek çalışmaya devam eden bir bilgisayarlar ağı olarak tasarlanmış (Stene 1997: 51) olan ve "birbirine bağlı ağlar" anlamına gelen internet, mevcut bulunan birçok bilgisayar ağını ortak bir dille birbirine bağlayan büyük bir bilgisayar ağıdır (12). Bunun sonucunda uzak mesafelerden bilgi paylaşımı bir telefon çaldırarak kadar kolay hale gelmiştir. Eskiden günler, haftalar, hatta aylar süren işler şimdi sadece dakikalar almaktadır (Bivins 1999: 293). "Her geçen gün çeşitli yeni uygulamaların ve dokümanların yerleştirildiği İnternet, yaşayan bir organizma gibi devamlı büyümekte ve gelişmektedir" (Bahşişoğlu 1999: 153). Sahip olduğu bu özelliği ile, gerçek yaşamın dışında sanal alem olarak da isimlendirilen bir dünya kurmuştur.

Hali hazırdaki kalabalık internet kullanıcılarına her yıl bir milyon kişinin daha katıldığı göz önüne alınırsa, internetin bir toplumsal söylem (ör. İletişimde e-posta kullanımının artması) ve ticarileşme (ör. Ticari işlem ve ticari konuşmaların hacminin artması) mekânı olarak büyümesinin sürmesi (Stene 1997: 54) ve ayrı bir dünya olarak ortaya çıkması oldukça doğaldır. Önceden çok farklı yolları kullanarak hedef kitesine ulaşmak isteyen kişi ve kurumlar internet sayesinde çok daha rahat ve çok daha büyük kitlelere çok düşük maliyetle ulaşabilmektedirler. İnternet ortamında kişiler arasında yayılan bilgiler doğrultusunda internete has ayrı bir gündem oluşmakta, çok farklı yerlerde bulunabilecek ve çok zor elde edilebilecek ürünler satılabilmekte ve satın alınabilmekte, banka kuyruğuna girmeksizin hatta oturulan yerden kalkmaksızın para transferleri yapılabilmekte, konferanslar gerçekleştirilebilmekte,

çok az maliyetle gerçekleştirilen etkinliklerin, çekilen videoların, kliplerin, söylenen şarkıların çok büyük kitlelere ulaşması sağlanabilmektedir. Hiçbir yerde kaseti, CD'si olmadığı, hiçbir yapım şirketinin desteğini almadığı halde internet vasıtasıyla insanlara ulaşmayı başaran bir kişinin söylemiş olduğu şarkı kısa sürede dillerde dolaşmaya başlamakta ve o kişinin kaset çıkarmasını dahi internet sağlamaktadır. E-posta ve msn gibi uygulamalarla her nerede olursa olsun kişiler birbirleriyle gerek yazılı, gerek sesli, gerekse görüntülü iletişim kurabilmekte, bilgi alışverişinde bulunabilmektedir.

Böylece, bilişim teknolojileri, bilhassa da internet tabanlı uygulamalar, bilgi paylaşımını daha esnek, daha hızlı ve daha ucuz bir biçimde gerçekleştirmeyi olanaklı kılmaktadır (13). Farklı kişilerce güncel bilgilere eş-zamanlı erişim olanaklı olabilmekte bu sayede iletişim süresi minimize olmaktadır (Özsağır ve Küllük 2003: 570). Farklı bilgilere aynı anda erişme ve tartışmalara iştirak edebilme ise, kişiyi edilgen olmaktan çıkarıp etkin bir değerlendirme öznesi haline getirmektedir. Bu sayede kişi kendisini manipülasyona uğramak tehlikesinden azami ölçüde koruyabilir. Kamuoyu anketlerinin internet vasıtasıyla yapılıp daha çabuk bilgiler alınması, siyasal partilerin seçmenleriyle devamlı olarak bilgi akışı içerisinde bulunabilmeleri, internet kütüphanelerinden erişilen eserlerin, uluslararası yayınların, sivil toplum örgütleri arasında dünya çapında diyalogun kolaylaşmasının, siyaset yapma ve katılmanın genel düzeyinin yükselmesine yapacağı katkılar internetin bu alanda getireceği yenilikler olarak sıralanabilir (Alkan ve Şimşek 1998: 179). Olay bununla da sınırlı değildir.

Bilgi taşıyıcı materyalin niteliği de değişime uğramış, ilk çağlardan bu tarafa bilgi taşıyıcı materyal, elle tutulup gözle görülen fiziksel bir madde (papirüs, parşömen, kâğıt vb.) üzerine, fiziki bir araçla, fiziksel bir maddenin konması yoluyla olurken ve görülen yazı ve resim gerçekte var olandan daha farklı değilken, günümüzde, gerçekteki hali 1'ler ve 0'lardan oluşan elle tutulamayıp gözle görülemeyen bir veri topluluğu ile karşı karşıya bulunmaktayız. Resim, fotoğraf veya metnin orijinal hali bizde bulunurken, kopyaları aynı şekliyle başkalarının elinde bulunabilmektedir (Çelik 1999: 147).

Her yönden müthiş bir özgürlük söz konusudur. Ancak bu özgürlük özellikle internet ortamında bazen kötüye kullanılmakta ve özellikle denetim imkanının bulunmamasından dolayı doğru olmayan nitelikteki bilgiler doğruymuş gibi anlaşılabilen ve bu durum da toplumun yanlış bilgilenmesine neden olabilmektedir.

Bu anlamda, herhangi bir denetimin olmaması internet üzerinden yayılan bilginin en önemli sakıncasıdır. Değerlendirme mekanizmalarıyla denetim işlevini yerine getirmelerinden dolayı bilimsel dergiler, bilimsel yayınlara ilişkin gerçeklik, doğruluk, güvenilirlik, yeterlilik gibi ölçütler bir nebze yerine getirilmektedir. İnternet üzerinden yayılan bilginin bu tip mekanizmalardan bağımsız bir şekilde yayılması neticesi bu çeşit bir inceleme yükü bilgiyi kullanacak olana kalacaktır. Böyle bir sorunun farkında olmadıklarından ya da söz konusu bu denetimi gerçekleştirebilecek donanıma sahip olmadıklarından dolayı kullanıcılar bu bilgiyi olduğu gibi almayı tercih edeceklerdir (Gülgöz 2002: 194). Bu durum da yukarıda belirttiğimiz gibi toplumun doğru olmayan bilgilere inanmasına ve bu bilgileri doğruymuş gibi kabul etmesine neden olacaktır.

Sonuç olarak internetin de, her araç gibi hem olumlu hem de olumsuz yönleri bulunmaktadır. İnternet denetim imkanının bulunmaması gibi bir sakıncasının olmasına rağmen çok kolay ve ucuz bir şekilde, çok farklı niteliklerde bilgiye çok kısa bir zaman dilimi içerisinde, bulunulan yer hiç önemli olmaksızın ulaşma imkanı vermesi gibi bir üstünlüğe de sahiptir. Sahip olduğu bu üstünlüğü itibarıyla, olumlu yönleri olumsuz yönlerine nazaran daha ağır basan ve olumsuz yönleri alınacak olan tedbirlerle zaman içerisinde giderilebilme imkanına da sahip olan bir araçtır. Bu özelliğiyle de bilginin yayılması sürecinde hayati bir rol üstlenmektedir.

SONUÇ

Toplumlar durağan değil dinamik bir yapıya sahiptirler. Sahip oldukları bu dinamizm toplumları tarihsel süreç içerisinde değişim ve dönüşüme uğratmaktadır. Yaşanan kimi değişimler uzun süreli olurken, kimileri de çok kısa bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmektedir. Yaşanan değişimler ister uzun süreli, isterse kısa süreli olsun eski toplumsal yapıya ait yapı

ve süreçleri büyük oranda ortadan kaldırarak ya da dönüştürerek kendine ait bir toplumsal düzen oluşturmakta, kendi içerisinde bir bütünlük arz etmektedir.

Bu anlamda bilgi toplumu da beraberinde getirdiği yeniliklerin de etkisiyle kendinden önceki toplumsal yapılarda büyük değişim ve dönüşüme neden olmuş, kendine ait yeni yapılar ortaya çıkarmıştır. Bilgi toplumunun ortaya çıkardığı bu yapıların en büyük özelliği bilgi temelli olmalarıdır. Bilgi artık her anlamda ön plana çıkmış, toplumun her alanında onsuz bir yaşam düşünülemez hale gelmiştir. Durum böyle olunca da bilgiye ulaşmak, onu elde etmek hayati nitelikte bir öneme sahip olmuştur.

Bilgiye ulaşmak için ise iletişim bilhassa da kitle iletişim araçları ve internet bu toplum yapısının vazgeçilmezleri arasında sayılmaya başlanmıştır. Bilginin toplum geneline yayılabilmesi noktasında çok önemli bir fonksiyon üstlenen bu araçlar, kendine özgü dezavantajları bulunsu da aynı anda milyonlarca kişiye ulaşabilmesi, kullanımının çok kolay ve ucuz olması, çok farklı nitelikte ve çok farklı amaçlar için fayda sağlama potansiyeline sahip bilgilere ulaşım imkanı vermesi, çok farklı nitelikteki engel ve sınırlamaları ortadan kaldırması gibi sebeplerden ötürü bilginin yayılması sürecinde vazgeçilemez bir kaynak konumundadır. Gelişen teknolojiler ve bu teknolojilerin sağlayacağı olanaklarla birlikte sahip oldukları bu konum zaman içerisinde daha da önem kazanacaktır.

NOTLAR

(1) Tabloda da görüldüğü üzere, Fındıkçı tarafından geliştirilen bu tabloda toplumsal evrim aşamaları olan ilkel toplumlar, tarım toplumları, sanayi toplumları ve bilgi toplumları eğitim, ekonomi, iş hayatı ve üretim, aile hayatı, toplumsal yaşam, üretim araçları ve yönetim anlayışı bakımından karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

(2) Tarihin tanık olduğu üç temel değişim sürecinin ilki olan tarım devrimini çapa, ikincisi olan sanayi devrimini montaj hattı temsil ederken, üçüncü devrim olan bilgi toplumu devri-

mini de bilgisayar simgelemektedir (Karaman 1998: 241).

(3) Ayrıca, enformasyon/bilgi çağının işçileri, sanayi toplumunun zaman ve mekanda toplulaşıp kolektif hale gelmiş fabrika işçilerinden farklı olarak, zaman ve mekan içinde birbirlerinden kopuk, dağılmış ve bireysel hale gelmişlerdir (Akşit 2002: 366) ve artık bir işi halledilemek için illaki işletme sınırları içerisinde olmaya gerek yoktur. Dışarıdan internet, telefon, fax vb. iletişim araçları kullanılarak da birçok işin halledilmesi imkanı vardır. Önemli olan bunları kullanabilme kapasitesine sahip olmak ve becerileri o yönde geliştirebilmektir.

(4) Bilgi toplumu kavramı tarafından, çağdaş toplumları tanımladıkları düşünülen iki olguya işaret edilmektedir. Bunlardan biri, çeşitli haber alma ve iletişim imkanlarının baş döndürücü gelişmesiyle birlikte insanın çevresi ile kurduğu ilişkilerindeki radikal nitelikteki değişimler. Diğeri ise, bir üretim faktörü ve bir ürün olarak bilginin, ekonomik süreçler içerisinde edindiği belirleyici nitelikteki konumdur (Buğra 2002: 85).

(5) Bilginin çevresinde kurulan bir toplum modern demokrasilerde özgürlük ve eşitlik gibi insanlar tarafından en fazla değer verilen iki şeyin üretimini artırır (Fukuyama 2000: 13). Bu açıdan, bir toplum olarak her yerde ve her kurumda rasyonel ve bilimsel esaslar üzerine oturmuş bir teşkilatlanmayı ne kadar sağlayabilirsek, bilgi toplumu için gerekli olan şartları da o derecede oluşturmuş oluruz (Dura 1990: 183). Bu şartları sağlayabilmek için de bilgiyi üreten ve yaygın hale getiren teknolojilere ihtiyaç vardır ve bu teknolojiler daha önceki toplum yapılarına ait teknolojilerden elbette ki farklı özellikler göstermektedir.

(6) Bilgi toplumunun temel özelliklerinin sanayi toplumunun özellikleriyle karşılaştırmalı olarak incelemesini görmek için bkz (Aktan ve Tunç 1998: 122).

(7) Doğuda ve batıda bilginin ne şekilde anlaşıldığı, bilgi kavramına nasıl bir mana yüklediği ortaya konulmak istendiğinde karşımıza çıkan manzara şudur:

Eflatun'un zamanından beri Batı'da bilginin manası ve işlevi hususunda sadece iki teori bulunmaktadır... Aşağı yukarı aynı zaman süresi içerisinde Doğu'da da yine iki teori gelişmiştir. Eflatun'un sözcüsü bilge Sokrat, bilginin tek işlevinin kendini bilme olduğuna, yani kişinin entellektüel, ahlaki ve ruhsal anlamda büyümesiyle ilgili olduğuna inanmaktadır. Sokrat'ın en büyük hasmı, zeki ve bilgili Protagoras ise, bilginin amacının, sahibine ne söyleyeceği ve onu ne zaman söyleyeceğini bilme imkanı getirmekle sahibini etkin kılmak olduğuna inanmaktadır. Protagoras bilgiyi, mantık, dil bilgisi ve konuşma sanatı olarak göstermektedir (Drucker 1994: 43). Batıda bilgi kavramı bu şekilde değerlendirilmekle birlikte doğuda da aslında batıdakinden pek farklı olmayan bir anlayışın söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

Bilgi konusunda Doğu'da da aşağı yukarı aynı iki teori geçerlidir. Konfüçyüsçüler bilgiyi, ne söyleyeceğini ve onu nasıl söyleyeceğini bilmek olarak görmektedir, dolayısıyla da bilgi onlar için ilerlemenin ve dünyevi başarıların yoludur. Taoistler ve Zen sahipleri de bilgiyi kendini bilmek, yani aydınlığa ve bilgelige açılan yol olarak görmektedir (Drucker 1994: 43-44). Buradan da anlaşılacağı üzere, gerek doğudaki gerekse batıdaki bilgi anlayışının her ikisi de bilgiye çok önem vermekte ve bilgiyi çok yüceltmektedir.

(8) Bilginin nakli herhangi iki aktör arasında gerçekleşmektedir. Bu aktörlerin, belli özelliklerinin bulunması ve bir ilişki ağı (alt yapısı) üzerinde olması gerekmektedir. Bilginin aktarımı, ancak belli bir bilgiye sahip olanlar arasında mümkün olabilir. Ancak belli bir bilgiye sahip olan kişiler, kendisine iletilmiş olan bilgiyi yorumlayarak, uygulayabilir. Bilgi iletişiminin alt yapısı işlevini ilişki ağları oluşturmaktadır. Aktörler ve yerlerden çok etkileşimin şekli ve bilginin iletilme mekanizmaları önem kazanmaktadır. Söz konusu bu ağı bir fiziki ağ olmaktan çok bir güven ağı şeklinde değerlendirmek gerekir (Tekeli 2002: 27). Burada birbirleriyle etkileşim içerisine giren ve bilgi alışverişinde bulunan kişiler önem kazanmaktadır. O kişiler arasındaki ilişkinin türü iletişimin ve bilgi akışının yönünü ve niteliğini de belirleyecektir.

(9) Bir toplumda bilginin yayılma sürecine etki eden çok sayıda değişken bulunmaktadır. Söz konusu bilginin kurumsal statüsü bu değişkenlerden en önemlisidir. Genelde bilgi bir kamu malı olmasına rağmen, bilgi toplumuna geçen dünyada bilginin hiç değilse bir kısmını özel mal haline getirmeye gayret eden kurumsal düzenlemeler yapma eğilimi yüksektir. Eğer bilgi kamu malı olma statüsünü muhafaza ediyorsa, onun yayılmasına engel olan özel bir engel bulunmamaktadır. Oysa bilgi özel mal haline geldikçe onun yayılması piyasa ilişkileri doğrultusunda şekillenmeye başlayacaktır (Tekeli 2002: 25-26). Çünkü bilgi artık bir kamu malı değildir ve yayılması, sahibi olan kişinin istekleri doğrultusunda gerçekleşecektir. Bunun en güzel örneğini teknolojik bilgi oluşturmaktadır.

Birinin kullanımı başka birinin kullanımını etkilemeden paylaşılabilirliği için, teknolojik bilgi bir kamu malı özelliği taşır. Fakat teknolojik bilginin büyümeyi sağlayacak biçimde üretilip kullanılması, üreticinin yaptığı işten bir kazanç elde etmesini de gerekli kılar. Başka bir ifadeyle, bilginin bir kamu malı olma özelliği ile özel mülkiyet nesnesi olma özelliği arasında bir gerilim söz konusudur. Patent ve telif haklarıyla üreticinin korunması, üretimin teşvik edilmesi açısından önemlidir. Fakat söz konusu bu korumanın bilginin yayılmasına engel olmak gibi bir etkiye sahip olduğu da gözden kaçırılmamalıdır (Buğra 2002: 94).

(10) Tarihsel perspektiften bakıldığında kitle iletişim araçlarının interaktif, yani karşılıklı iletişime açık olmamalarından ötürü günümüze dek tek yönlü haber iletim araçları olarak işlev gördüklerini söylemek mümkündür (Alkan ve Şimşek 1998: 173).

(11) İletişim teknolojisi tarafından yenilenen alanlardan birisi de basındır. Basın da TV ve diğer iletişim araçlarında meydana gelen gelişmeyle yapısal bir değişim ve uyum geçirmiştir. Basın bir taraftan yeni alanlara (yerel basın, araştırmaya dayalı ayrıntılı haber ve yazım) yönelirken, bir taraftan da yeni iletişim teknolojilerinden faydalanarak köklü nitelikte değişimler geçirmiştir. Bilimsel veri ve analizleri yansıtan şema ve grafikler basında giderek daha yoğun bir şekilde kullanılmaktadır (Erkan 1998a: 82).

(12) Aynı şekilde Alkan ve Şimşek'e (1998: 177) göre de internet birçok bilgisayar sistemini müşterek bir dil vazifesi gören TCP/IP protokolü (İnternet protokolü ya da daha basit bir ifadeyle bilgisayar veri iletme ve alma birimleri arasında veri iletişimini mümkün hale getiren pek çok veri iletişim protokolüne verilen ortak isim) ile birbirlerine bağlayan dünya çapında bir iletişim ağıdır.

(13) Bilginin yayılmasında bilgiyi üreten kişiler mali anlamda herhangi bir kazanıma sahip olmazken aracılık görevi gören yayıncı kurumların yayın maliyetleri ve kârları okuyucuya ağır bir maliyet olarak dönmektedir. İnternet ortamı, bu sebeple, yayıncıların aracılığını ortadan kaldırarak bilgi toplumuna yakışır çok düşük maliyetli bir yaygınlaştırma aracı olarak kullanılabilir (Gülgöz 2002: 194). İnternet sayesinde en güncel bilgiye en hızlı ve ucuz olarak ulaşılabilme imkanının iyi kavranılmış olması, internetin tüm dünya genelinde büyük bir ilgi ile karşılanmasının ve hızla yaygınlaşmasının en önemli nedenidir (Uysal ve Tunç 1996: 1) ve söz konusu bu yaygınlaşma giderek daha da artış göstermektedir.

KAYNAKLAR

Akşit B (2002) Bilgi Toplumuna Geçiş ve Üniversiteler: Şu Andaki Durum ve Yeniden Yapılanma Konusunda Bazı Söylem ve Tartışmalar, İ Tekeli, S Ç Özoğlu, B Akşit, G Irzık ve A İnam (der), Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunlar/Görüşler, Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 343-370.

Aktan C C ve Tunç M (1998) Bilgi Toplumu ve Türkiye, Yeni Türkiye Derg, 4(19), 118-133.

Alkan H ve Şimşek Z (1998) İnternet ve Yönetime Katılım: Potansiyel ve Olasılıklara İlişkin Bir Değerlendirme, Türk İdare Derg, 70(418), 173-183.

Aydın E D (1996) Değişen Bilgi Toplumu: Her Sosyal Kurum Bir Bilgi/Bilişim Sistemidir Değişen Bilişim Çevresi Bilişim Toplumu, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Bahşişoğlu H K (1999) İnternet ve Kütüphanecilik Eğitimi, Bilgi Çağı, Bilgi Merkezleri ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu, 7-9 Mayıs

1997, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 153-162.

Bivins T H (1999) Public Relations Writing: The Essentials of Style and Format, Contemporary Publishing Group, Chicago.

Buğra A (2002) Uluslararası Bilgi Toplumunda Bilginin Ekonomi Politikası, İ Tekeli, S Ç Özoğlu, B Akşit, G Irzık ve A İnam (der), Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunlar/Görüşler, Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 85-98.

Çelik Y (1999) İnternet'le Gelen Değişim ve Telif Hakları, Bilgi Çağı, Bilgi Merkezleri ve Bilgi Teknolojileri Sempozyumu, 7-9 Mayıs 1997, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 147-151.

Drucker P F (1994) Kapitalist Ötesi Toplum, Belkıs Çorakçı (çev), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Dura C (1990) Bilgi Toplumu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Dursun D (1998) Küreselleşme ve Toplumun İnşasında Bilginin Artan Önemi, Yeni Türkiye Derg, 4(19), 154-160.

Erkan H (1998a) Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Erkan H (1998b) 21. Yüzyıla Girerken Bilgi Toplumu ve Türkiye, Yeni Türkiye Derg, 4(19), 134-143.

Erkan H (2000) Ekonomi Sosyolojisi, Fakülter Kitabevi Barış Yayınları, İzmir.

Erzan A (2002) Temel Bilimler-Bilgi İlişkisi Üzerine, İ Tekeli, S Ç Özoğlu, B Akşit, G Irzık ve A İnam (der), Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunlar/Görüşler, Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 287-310.

Fındıkcı İ (1996) Bilgi Toplumunda Yöneticilerde Kendini Geliştirme, Kültür Koleji Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul.

Fukuyama F (2000) Büyük Çözüm: İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşması, Zeynep Avcı ve Aslı Telli Aydemir (çev), Sabah Kitapları, İstanbul.

Gülgöz S (2002) Bilgi Toplumuna Doğru Psikoloji, İ Tekeli, S Ç Özoğlu, B Akşit, G Irzık

ve A İnam (der), Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunlar/Görüşler, Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 189-199.

İrzık G (2002) Bilgi Toplumu mu, Enformasyon Toplumu mu? Analitik-Eleştirel Bir Yaklaşım, İ Tekeli, S Ç Özoğlu, B Akşit, G İrzık ve A İnam (der), Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunlar/Görüşler, Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 53-62.

Karaman İ (1998) Bilgi Toplumu Olmaya Süratle Yönelmeliyiz, Yeni Türkiye Derg, 4(19), 239-250.

Kutlu E (2000) Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri, A.Ü.İ.İ.B.F. Yayınları, Eskişehir.

Mcquail D (1994) Kitle İletişim Kuramı (Giriş), Ahmet Haluk Yüksel (çev), Kibele Sanat Merkezi Yayınları, Eskişehir.

Özsağır A ve Küllük M (2003) E-Devlet Yatırımlarının Geri Dönüşümü ve Ekonomik Büyümeye Etkisi, II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi: Bildiriler Kitabı, 17-18 Mayıs 2003, Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İzmit, 565-576.

Stene G S (1997) Commercial Speech on the Internet, Unpublished Doctoral Dissertation, The Faculty of the Graduate School of the University of Colorado, Colorado.

Tekeli İ (2002) Bilgi Toplumuna Geçerken Faklılaşan Bilgiye İlişkin Kavram Alanı Üzerinde Bazı Saptamalar, İ Tekeli, S Ç Özoğlu, B Akşit, G İrzık ve A İnam (der), Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunlar/Görüşler, Yorumlar/ Eleştiriler ve Tartışmalar, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 15-45.

Tekman E (2002) Enformatik sistemler ve Bilgi Toplumu, İ Tekeli, S Ç Özoğlu, B Akşit, G İrzık ve A İnam (der), Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunlar/Görüşler, Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 265-280.

Uysal M ve Tunç M (1996) İnternet: Kullanım Tekniği ve İş Dünyasında İnternet, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.